

O reformi nastave stranih jezika

Zlatko Muhvić

STRANI JEZICI U NAŠIM ŠKOLAMA

U stalnom traženju najpovoljnijih rješenja u nastavi stranih jezika, od oslobođenja do danas prošli smo više razvojnih stupnjeva. To je i razumljivo jer je jezik bio, i bit će, važan predmet, počevši od osnovne škole, gotovo svih vrsta srednjih škola, odnosno sadašnjeg usmjerenog obrazovanja, učenja uz rad u nekoj školi stranih jezika, pa sve do studija u višoj školi i na fakultetu. Bez tog medija, primanja svega ljudskog znanja i izražavanja vlastitih misli ne može se ni zamisliti obrazovanje. To vrijedi jednako za materinski jezik kao i za strane jezike. Značenje poznavanja stranih jezika naročito dolazi do izražaja u naše vrijeme sve intenzivnije međunarodne suradnje i vrlo žive razmjene kulturnih i materijalnih dobara među narodima gotovo cijelog svijeta.

Samo se po sebi nameće pitanje koji su strani jezici u toj razmjeni, a naši su narodi za nju veoma zainteresirani, za nas najkorisniji. Očito je, naime, da korisnost nekog jezika u našim međunarodnim odnosima treba da bude jedan od kriterija izbora, ako ne i jedini.

Na to smo pitanje u raznim razdobljima odgovarali različito, obično pod utjecajem političkih, ekonomskih i kulturnih prilika, tradicije, mišljenja o »težini« ili »lakoći« nekog stranog jezika i dr. Svakako je pri tome važnu ulogu imalo i nasljeđe.

Još u vrijeme Austro-Ugarske nastavnim planovima tadašnjih srednjih škola predviđalo se učenje dvaju stranih jezika, njemačkog i francuskog. A u njezinim okvirima nalazio se tada velik dio teritorija današnje Jugoslavije. Na području sadašnje SR Hrvatske učili su se, dakle, u ono vrijeme njemački i francuski. Zanimljivo je da se nije učio mađarski jezik, iako je ondašnja Hrvatska bila politički veoma ovisna o Mađarskoj. U Srbiji, samostalnoj državi, politički orijentiranoj na Francusku, učio se francuski, a tako je bilo i u Crnoj Gori i današnjoj SR Makedoniji. Slovenija, Bosna i Hercegovina bile su zbog političkih prilika još jače vezane uz njemački jezik nego Hrvatska.

Njemački i francuski jezik uglavnom su zadržali svoje mjesto i u srednjim školama predratne Jugoslavije, samo im se posljednjih godina pred drugi svjetski rat u vrlo skromnoj mjeri pridružio i engleski. Takvo stanje prekinuto je slomom i okupacijom stare Jugoslavije u drugom svjetskom ratu, kada su okupatori nametnuli svoje jezike, i to ne samo u svojstvu stranih jezika (u satelitskim »slobodnim državama«), već i kao nastavne jezike (u ostalim okupiranim područjima).

Još u toku narodnooslobodilačke borbe pojavio se na oslobođenim teritorijama u našim školama ruski jezik. Odmah poslije oslobođenja ruski je uveden u niže razrede gimnazije i više razrede osnovnih škola s programom niže gimnazije, najprije sedmogodišnjih, a ubrzo zatim osmogodišnjih, kao jedini strani jezik. U tadašnjim višim razredima gimnazija zadržali su se njemački, francuski i engleski u svojstvu drugog stranog jezika. Već 1949. godine, nakon donošenja Rezolucije III plenuma CK KPJ o školstvu, ruski se kao prvi strani jezik našao u društvu francuskog, njemačkog i engleskog kao ravnopravnih partnera, koje su učenici i njihovi roditelji mogli slobodno birati, ako su to dopuštale mogućnosti škole. U školama Istre, a tu i tamo i u ostalim predjelima SR Hrvatske, učio se u manjem broju škola i talijanski, kao peti strani jezik.

Već u ono vrijeme mogle su se, dakle, vidjeti težnje SFR Jugoslavije da se pretjerano ne veže ni uz koji narod i zemlju, te da se ne orijentira previše jednostrano.

Ali zamisao da se u našim školama omogući učenje četiriju, a negdje i pet stranih jezika, bila je u praksi ostvariva samo djelomično. Naime, stručnjaka je bilo uglavnom samo za njemački i francuski, a vrlo malo za ostale predviđene jezike. Zbog već spomenutih faktora, zatim zbog naglog povećanja broja osnovnih škola, i s tim u vezi sve manjeg broja nastavnika za poučavanje stranih jezika, ubrzo se idealno zamišljena jednakomjerna raspodjela učenika na sve predviđene jezike svela uglavnom na dva: njemački i francuski.

Zbog premalog broja nastavnika stručnjaka za strane jezike nastava stranih jezika našla se u mnogo slučajeva u rukama nestručnjaka. Oni su, doduše, u većoj ili manjoj mjeri poznavali strani jezik, ali nisu bili osposobljeni za njegovo poučavanje. U SR Hrvatskoj to se najčešće događalo u školama u kojima se učio njemački ili ruski jezik, što je vrlo nepovoljno djelovalo na kvalitetu nastave. Mogućnost izvanrednog studija i doškolanja nastavnika nestručnjaka, mnogobrojni tečajevi za pedagoško i stručno usavršavanje nastavnika mnogo su pridonijeli da se takvo nepovoljno stanje popravi ali se njegove posljedice nisu mogle ukloniti godinama.

Sve navedene negativne pojave u nastavi stranih jezika trebalo je da dokrajče preporuke o učenju stranih jezika, najprije savezna iz 1960. godine, zatim republičke, objavljene u toku 1961. Njima se željelo postići da četiri navedena strana jezika u našim školama budu zastupljena po mogućnosti podjednako, zatim da se svim učenicima na prijelazu iz osnovne u srednju školu omogući da nastave učiti onaj jezik koji su učili u osnovnoj školi, dakle da kontinuirano uče jedan jezik, a ne da počnu učiti i drugi jezik, što se događalo dosta često, naročito u dijelu stručnih škola. Osim toga, željelo se uvesti više reda i s obzirom na stručnost nastavnika, što je bilo moguće zato što je svake godine bilo sve više mladih nastavnika sa sve solidnijim stručnim i pedagoškim kvalitetama.

Tim preporukama nisu se, na žalost, predlagale dovoljno konkretne mjere kojima bi se željeno moglo i postići. Zato su preporuke uglavnom ostajale na papiru, a djelomično su izazvale čak i nove pometnje. U osnovnim i srednjim školama SR Hrvatske sve je više prevladavao engleski jezik, a zapostavljali su se ruski i francuski, što je uzrokovalo novi nesklad u raspodjeli na četiri jezika.

Preporukom Sabora SR Hrvatske iz 1969. godine donekle je popravljen stanje u gimnazijama, u kojima se od tog vremena ponovno više uče francuski i ruski kao drugi strani jezik.

Učenje drugog stranog jezika, ne manje korisno od prvog, doživljavalo je u razdoblju koje prikazujemo također znatne promjene. U staroj Jugoslaviji drugi strani jezik učio se kao obavezan predmet od 3. razreda realne gimnazije, što odgovara sadašnjem 7. razredu osnovne škole. U klasičnom smjeru realne gimnazije učio se latinski umjesto živog jezika i deskriptivnog crtanja. U klasičnoj gimnaziji, gdje se latinski učio već od 1. razreda, učio se od 3. razreda još i starogrčki. Poslije oslobođenja učenje drugog stranog jezika pomaknuto je dvije godine kasnije, u tadašnji prvi viši razred gimnazije. Učenje latinskoga svedeno je na svladavanje elemenata toga jezika u toku dvije školske godine.

Nastavnim planom gimnazije koji se počeo primjenjivati 1960. godine sveden je drugi strani jezik na status fakultativnog predmeta, koji se može, a ne mora učiti. Taj potez odrazio se na učenje drugog stranog jezika vrlo nepovoljno, pa je broj učenika koji su ga učili bivao iz godine u godinu sve manji. Fakultativnost učenja mnoge su gimnazije protumačile tako da ga i one, poput učenika, mogu, ali ne moraju uvrstiti u nastavni plan, pa su učenje sasvim ukinule. Već je rečeno da je takvo nezdravo stanje dokrajčeno preporukom Sabora SRH iz 1969. godine.

Reformom usmjerenog obrazovanja 1974. godine zamijenjeno je prijašnje školovanje učenika u 1. i 2. razredu (gimnazije, neke stručne škole ili industrijske škole s praktičnom nastavom) obrazovanjem svih učenika u jedinstvenom tipu škole usmjerenog obrazovanja, dvorazrednoj općoj srednjoj školi, u kojoj oni nastavljaju učiti strani jezik iz osnovne škole. To znači očit napredak prema prijašnjem stanju, kada se u odgovarajućim razredima škola s praktičnom nastavom i u nekim stručnim školama strani jezik uopće nije učio. Praktički to znači da odsada prvi strani jezik uče svi učenici dvije godine više, a to je velik dobitak. Reformom usmjerenog obrazovanja nastoji se također riješiti vrlo složeno pitanje preopterećenosti učenika zbog uvođenja izborne nastave. U izornoj nastavi svaka je škola dužna ponuditi učenicima najmanje tri nastavna područja, od kojih izabrano područje za njih postaje obavezno. Tu je našao svoje mjesto i drugi strani jezik, a izbornom nastavom omogućio je i intenzivnije učenje prvog stranog jezika. Statistički podaci iz 1976. godine pokazuju da se najveći broj učenika opredjeljuje upravo za izborna nastavna područja u kojima se nalazi drugi strani jezik, što znači da je nađeno rješenje koje istovremeno zadovoljava nastojanja da strane jezike uči što veći broj učenika a da pri tom nastavni plan škole ne bude preopterećen. U svakom slučaju, izborna nastava u usporedbi s dosadašnjim, fakultativnim učenjem znači napredak.

Drugo je važno pitanje kada da se započne učenjem stranih jezika. Odgovor je nedvosmislen: što prije, to bolje. U tom pogledu mi u Jugoslaviji i u SR Hrvatskoj ne bismo smjeli biti nezadovoljni. Prvi strani jezik već se godinama uči od 5. razreda osnovne škole, a od 1959. postoji mogućnost da se počne učiti već u 4. razredu. U najnovije vrijeme daje se i mogućnost da učenici uče strani jezik već od 2. razreda osnovne škole i da već u osnovnoj školi usporedo uče dva strana jezika, čime će se vjerojatno, postići da se veći broj učenika nego dosad opredjeljuje i za našim ljudima manje privlačive strane jezike.

U završnoj fazi srednjeg obrazovanja strani su jezici, reformom iz 1974. godine, našli svoje mjesto u posebnom dijelu programa i u fakultativnom dijelu. Važno je pri tom da se strani jezik sada smatra integralnim dijelom obrazovanja za neko zanimanje, a ne više samo dijelom općeg stručnog obrazovanja.

Važno je pitanje i to s kakvom se intenzivnošću uči jezik. Svladavanje nekog stranog jezika traži svladavanje određenog znanja, ali i određenih vještina. Upravo za ovo posljednje potrebno je razmjerno mnogo vremena. A strani jezik samo je jedan od desetak i više predmeta određene škole koji može računati samo s dijelom vremena koji mu je dodijeljen nastavnim planom. Ipak, ostaje činjenica da je raspoloživo vrijeme jedan od osnovnih faktora kojima se uvjetuje stupanj svladavanja nekog stranog jezika. Za nastavu pojedinog stranog jezika predviđena su, u pravilu, između dva i četiri nastavna sata tjedno, sasvim izuzetno više od toga. Reformom usmjerenog obrazovanja strani se jezik u pravilu poučava dva do tri sata tjedno, ali je intenzivnije učenje omogućeno i predviđeno u određenim slučajevima već spomenutom izbornom nastavom.

Naravno, konačni uspjeh nastave stranih jezika ovisi u velikoj mjeri i o metodama rada, o udžbenicima, nastavnim sredstvima i nastavnoj tehnici, što sve stoji na raspolaganju suvremenom nastavniku. Možemo mirne duše reći da u svemu tome nikako ne stojimo loše. Od oslobođenja, kad smo započeli skromno i kad je nastavna praksa znatno zaostajala za našim htijenjima, do današnjih dana mi smo nekoliko puta prekrajali i mijenjali nastavne planove i programe, ili donosili sasvim nove, gradeći ih na, u ono vrijeme, naj-suvremenijim principima i dostignućima jezične nastave i usavršavajući ih na temelju pozitivnih i negativnih iskustava. Usporedo s nastavnim planovima i programima rasli su i usavršavali se udžbenici, nastavna sredstva i nastavna tehnika, pa smo od slabo opremljenih, dijelom i nevješto sastavljenih i ilustracijama vrlo škrtih prvih jezičnih vježbenica i školske ploče, kao gotovo jedinog nastavnog pomagala, s vremenom došli do smišljeno sastavljenih i bogato opremljenih višeizvornih sklopova i obilne nastavne tehnike.

Velik napredak postignut je i u kvaliteti studija stranih jezika, tako da novi nastavnički naraštaji dolaze danas na radno mjesto ne samo sa solidnim teoretskim znanjem nego i sa solidnim praktičnim poznavanjem stranog jezika i metoda njegova poučavanja.

Slavko Benović

STRANI JEZIK U FUNKCIJI RADA I OPĆE KULTURE ČOVJEKA*

Učenje i poznavanje stranih jezika kao sredstva komuniciranja među narodima nije samo lingvističko pitanje. Ono u sadašnjem trenutku svjetskog razvoja ima za našu zemlju posebno značenje, jer omogućuje »stjecanje informacija s više jezičnih i kulturnih područja, pridonosi bržem i kvalitetnijem usvajanju stručnih znanja, omogućava samostalno usavršavanje i praćenje napretka tehnologije i inovacija, pridonosi razvoju privrednih i društvenih djelatnosti u skladu s potrebama udruženog rada, proširuje mogućnost komu-

* Društveni dogovor o učenju stranih jezika u SR Hrvatskoj.